

Wstęp

Oddajemy w Państwa ręce trzeci tom rocznika „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem xx” („Totalitarian and 20th Century Studies”). Ukazuje się on w momencie, gdy Instytut Pileckiego jako jednostka naukowo-badawcza działa już od ponad roku. W tym czasie dział naukowy pod nazwą Ośrodek Badań nad Totalitaryzmami zbudował zespół, który w swoich szeregach skupia historyków, politologów, socjologów, a także religioznawców. Zostały uruchomione programy stypendialne naukowe i kulturalne, realizujemy również projekty naukowe i popularnonaukowe. 23 marca br. z inicjatywy prof. Magdaleny Gawin w Instytucie został zainaugurowany projekt „Zawołani po imieniu”, w ramach którego upamiętniani są Polacy, którzy zginęli za pomoc udzielaną Żydom przez nich samych i ich rodziny.

Tak jak pisaliśmy we Wstępie do tomu drugiego, wiek xx – stulecie totalitaryzmów – stał się dla wielu naukowców przestrzenią do badań interdyscyplinarnych w różnych obszarach tematycznych. Badając totalitaryzmy, nie sposób pominąć Zagładę Żydów. Chociaż w ostatnich latach temat ten cieszy się ogromnym zainteresowaniem naukowców, wiele jego zagadnień nadal wymaga dogłębnych badań, co próbujemy pokazać na łamach rocznika. Numer ten nawiązuje też m.in. do projektów „Żydzi w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945” oraz „Terror niemiecki w północnych powiatach Generalnego Gubernatorstwa w latach 1939–1944” realizowanych w Ośrodku Badań nad Totalitaryzmami.

W tomie znalazły się artykuły dotyczące głównie niemieckiej nazi-stowskiej polityki wobec Żydów na terenie okupowanej Polski i ziem wcielonych do III Rzeszy, stosunków polsko-żydowskich, strategii przetrwania (samoobrony) Żydów i następstw Zagłady. Tom rozpoczyna artykuł Sabiny Bober *Przetrwanie Żydów w czasie Holokaustu jako problem badawczy*, w którym ukazuje ona wyniki wieloletnich badań nad różnymi formami samoobrony żydowskiej w walce o przeżycie do zakończenia wojny.

W metodologicznym tekście *Stosunki polsko-żydowskie podczas II wojny światowej w powiecie bielskim*. Problemy badawcze Jacek Proszyk na przykładzie badań nad mikrohistorią Bielska i Białej Krakowskiej nakreśla wyzwania, z jakimi spotykają się na co dzień regionaliści, ukazuje m.in. trudności związane z interpretacją źródeł, a także rozbieżnościami informacji na temat przedstawionych w nich faktów. Alicja Gontarek w artykule *Akcja zbrojna Armii Krajowej w czasie buntu w obozie Treblinka II w sierpniu 1943 roku – rekonesans badawczy* przedstawiła dezyderaty badawcze i ukazała trudności związane z badaniem stosunku polskiego podziemia zbrojnego do kwestii żydowskiej, w tym buntu w obozie zagłady i udziale w akcji zbrojnej akowców.

W numerze tym nie mogło zabraknąć omówienia stanowiska polskiego rządu na uchodźstwie wobec kwestii żydowskiej i opisu prób niesienia pomocy Żydom polskim, którzy znajdowali się nie tylko na terenach okupowanej Polski, lecz także poza jej granicami, czemu poświęcone są artykuły Sławomira Mańki (*Stronnictwo Ludowe na uchodźstwie wobec Żydów w okresie II wojny światowej*) oraz Olgi Barbasiewicz i Agnieszki Pawnik (*Kwestia przepływu środków finansowych dla polskich Żydów, uchodźców wojennych w Szanghaju. Działalność polskiego rządu na uchodźstwie*). Mańko ukazał stanowisko ludowców przebywających podczas wojny początkowo w Paryżu, a następnie w Londynie, w tym próby informowania opinii światowej o zbrodniach niemieckich na ludności żydowskiej i wywierania nacisków na aliantów celem ratowania polskich Żydów. Natomiast Barbasiewicz i Pawnik opisały zasługi Ambasadora RP Tadeusza Romera w organizowaniu pomocy dla żydowskich uchodźców z Polski w Szanghaju. Demograficzne skutki Zagłady Żydów, a także problemy z ustaleniem precyzyjnych danych ocalałych Żydów na przykładzie Krakowa przedstawiła Martyna Grądzka-Rejak w artykule metodologicznym *Ocaleni z Zagłady – zarys demograficzny*. Całość zamyka tekst Katarzyny Jedynak *Represje niemieckie na ziemi częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, w którym ukazała ona różne formy niemieckiej polityki okupacyjnej (m.in. represje, pacyfikacje wsi) wobec ludności polskiej na przykładzie ziemi częstochowskiej.

Zapraszamy Państwa do lektury trzeciego tomu „Studiów nad Totalitaryzmami i Wiekami xx”.

Wojciech Kozłowski
Redaktor naczelny, dyrektor Instytutu Pileckiego

Martyna Rusiniak-Karwat
redaktor tematyczny tomu, kierownik Ośrodka Badań
nad Totalitaryzmami w Instytucie Pileckiego